

ÇAVUŞTEFE 1970 KAZISI

Prof. Dr. AFİF ERZEN

Türk Tarih Kurumu, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi adına yürütülen Van Bölgesi Çavuştepe kazısı, 1970 yılında Temmuz başından, Ağustos'un sonuna kadar devam etmiştir.

Çavuştepe kazısı, Prof. Dr. Afif Erzen'in başkanlığında Asistan Taner Tarhan, Desinatör Akif Dai, Desinatör Sara Atabey, Doktorant Veli Sevin, Uzman Münire Ergin, Uzman Yüksel Aytaç, Eskiçağ Tarihi, Arkeoloji, Eski Önasya Dilleri ve Kültürleri bölümlerinden 4 ileri sömestr öğrencisinden kurulu heyet tarafından yürütülmüştür.

1970'de yapılan araştırma ve çalışmalar, diğer sezonlarda olduğu gibi, bilhassa mimari -özellikle tahkimatın meydana çıkarılması- ve küçük buluntu yönünden çok verimli olmuş ve mühim neticelere varılmıştır. Bu dönemde Çavuştepe'de başlıca 3 yerde çalışılmıştır :

I. Uç Kale : a) Kuzey-batı köşesi surları, b) Kuzey sur (doğu kesim).

II. Tapınak: a) Tapınak avlusu (doğu kesim), b) Sedirli mekanın güneyi, c) Ku-

zey koridorun güneyindeki 5 No'lu mekan, d) Tapınak "kuzey koridor" batı ucunun, Saray "güney koridor"u ile birleştiği saha.

111. Saray: a) Kuzey teras, b) Saray mutfak döküntüsü, c) Kuzey surlar (doğu kesim).

Ayrıca, Çavuştepe köyünün kuzey-batısında yer alan ve köylülerce "Çermik" diye adlandırılan sahada, Urartu sivil

mimarısına ait, Çavuştepe kalesi ile çağdaş olduğu anlaşılan büyük bir yapı kompleksi tesbit edilerek kısmen kazılmıştır. Bu arada kazı heyeti Van bölgesinde yer alan Urartu kalelerinde tetkiklerde bulunmuş ve yakın çevrede bazı araştırmalar yapılmıştır*.

I. Uç Kale:

a) Kuzey-batı köşesi surları: 1969 sezonunda bu kesimde yapılan kesif çalışmalar bu sene de devam ettirilmiş, yüksekliği 1.50 m. ile 3.00 m. arasında değişen ve ortalama olarak 30.00 m. x 45.00 m. lik bir sahayı kaplıyan muazzam kerpiç yıkıntısı temizlenmiştir. Çalışmalar esnasında ele geçirilen 5 adet, bazalttan "kör pencere", geçen seneki raporumuzda da belirttiğimiz üzere, yaptığımız tahminleri doğrulamıştır**. Böylece bu sahada bulunan, tahkimat mimarisine ait bu elemanların sayısı 8'e yükselmiştir. Bunlar ortalama olarak aynı ebatlarda işlenmişlerdir (1.45 m. x 0.60 m. x 0.25 m.). İki tanesi, batıdan itibaren 1. kurtin kesiminin, 8.40 m. ve 10.00 m. kuzeyinde surun mevcut taş

• Çavuştepe kalesinin kuzey-doğusunda uzanan tepeler üzerinde araştırmalar yapan Asistan Taner Tarhan ve Doktorant Veli Sevin, "Eski Nurkuk" diye adlandırılan mahallin dolaylarında küçük bir "tepekalesi" tesbit etmişlerdir. Satıhtan toplanan tipik keramik parçalarına bakılacak olursa, bu iskanın Çavuştepe kalesinden daha erken bir tarihe ait olduğu anlaşılmaktadır.

•• 1969 kazı raporunda bu elemanların geniş olarak tasvirleri yapılmış ve mimari fonksiyonları açıklanmıştır.

beden yüksekliğinden 3.00 m. derinlikte birbirlerine yakın bir mesafede ele geçirilmişlerdir. Diğer üç tanesi ise il. kulenin hizasındadır ve kuzey sur bedenine 2.60 m., 4.10 m. ve 9.00 m. mesafede, 1.60 m. ile 3.40 m. derinliklerde bulunmuşlardır. Bu elemanların birbirine olan mesafeleri ve buluntu durumları, Uç Kale "kuzey sur" kerpiç bedeninin üstten itibaren, kademeli bir şekilde kuzeye doğ-

in situ olarak bulunan, -kerpiç beden ile intibakı sağlayan- yassı loyfer taşları yer almaktadır. Evvelki raporlarımızda detaylı olarak belirttiğimiz, tipik Urartu tahkimat mimarisinin bütün özelliklerine haizdir. Kazı esnasında, kerpiç yıkıntısı arasında bronz ok (üç omuzlu ve yassı) ve demir mızrak (söğüt yaprağı) uçlarına tesadüf edilmiştir.

ru göçtüğünü açık olarak göstermektedir.

il• Tapınak :

Ayrıca, bu sahayı kaplıyan kerpiç yıkıntısı arasında yer yer yangın izlerine, ebatlarda kalas parçalarına, sedirin kuzey-doğu ucunda araştırmalar kırmızı-mavi boyalı fresko kalıntı- yapılmış ve burada bir mekan ortaya çıkarına ve büyük-baş hayvanlara ait kemik karılmıştır. Mekan, güney-kuzey istibakiyelerine tesadüf edilmiştir. Küçük kametinde uzanan sedir ile 1968 sezobuluntu olarak; 1. sınıf bir işçilik gösteren nunda araştırılan ve "apadana" matronz bir fibula ve sapı plastik bir tarzda halli(?) diye vasıflandırılan geniş blokaj işlenmiş -çömelen bir aslanı tasvir eden- sisteminin batı kesimi arasında kalmak- kemik hız, dikkati çeker. Bunlarla beraber, tadır. Boyutları 5.50 m. (doğu) x 2.50 demirden bir hançer, mızrak uçları (söğüt m. (güney) olup, duvar kalınlıkları ise yaprağı), büyük çiviler ve muhtelif cins 0.80 m. ve 2.65 m. dir. Kuzey duvarı keramik parçaları bulunmuştur.mevcut değildir, kuzey yamacın eğimi

b) Kuzey sur (doğu kesim): Bu kesimiyle yıkılarak kaybolmuştur. Batı simdeki surlar, doğu-batı aksında uzanan duvarı ise 3.70 m. boyunda ve 1.60 m. "kuzey" tahkimat sisteminin bir bölümü kalınlığındadır. Doğu duvarına kıyasla münü teşkil ederler. Uç Kale ile Tapınak daha kısa olan bu duvarın kuzey ucunda, "temenos sahası" arasında kalan geniş zemine gcmülü vaziyette, *in situ* olarak sahayı kuzey yönde sınırlayan bu sur bulunan yassı sal taşının, eşik taşı olduğu bedeni, doğu ve batı uçda birer "kule" anlaşılmış böylece, mekanın avluya olmak üzere 3 bastion ve 4 kurtinden açıldığı ortaya çıkmıştır. Duvarlar müteşekkildir. Burada, tepenin tabii kısmen beyaz badanalıdır, ayrıca çok olarak yayılmış olan meyilli yamacından miktarda mavi-kırmızı-siyah boyalı azami derecede faydalanılmış ve sur fresko parçalarına rastlanmıştır. Ele trasesi büyük bir çıkıntı halinde bu sahayı geçirilen bazı ahşap kalıntılar üzerinde çevrelemiştir. Doğu kulesi ve onu takib de boya izlerine tesadüf edilmiştir. Tapınak eden kurtin kesimi 1965 sezonunda mey- avlusuna açılan bu ufak mekanın, dini bir dana çıkarılmıştı. Kuleler dahil, surun ,, seremoni ile ilgili olması çok muhtemeldir. uzunluğu 48.75 m. dir. Kule ve bastionlar Hemen yakınında yer alan "yuvarlak sur bedeninden 1.00 m. lik bir çıkıntı ile taş sunak" ve "adak kürsüsü" gözönüne tebarüz etmektedirler. Kule genişlikleri alınacak olursa; kurban edilecek hay-

4.40 m. x 4.25 (doğu K.) ve 4.00 m. x vanın, merasimden önce muhafaza edil- 4.00 m. (batı K.) olup, bastionlar ise diği bir mahal olarak kabul edebiliriz. ortalama olarak 3.70 m. uzunluğunda- Ayrıca, mekanın girişinde, zemin üzerinde dır. Kurtin kesimleri ise, 7.40 m. dir. bulunan çok kıymetli küçük bir parça Anakayaya oyulan temel yuvalarından da zikre değer. Bu bir bronz kalkan itibaren, taş beden yüksekliği 3.00 m. yi parçasıdır; üzerinde, -kabartma olarak bulmaktadır, 4 taş dizisi mevcuttur. Bu- işlenmiş- aslan ve boğa tasvirleri yer al- nun üzerinde ise, bazı kesimlerde (batı) maktadır. Urartu metal işçiliğinin 1. sınıf

bir eseridir. Tapınağın fasadına koyulan, tanrıya adanmış büyük "merasim kalkanları"ndan birinin parçası olduğu muhakkaktır. En yakın misal olarak "Toprakkale kalkanını" gösterebiliriz.

b) Sedirli mekanın güneyi: 1966 ve müteakip sezonlarda meydana çıkarılan "sedirli mekan"ın güney konturu araştırılmış ve istenilen neticeler elde edilmiştir. Burada, güney yamacının dik eğimi nedeniyle, -kalenin diğer bazı kesimlerhıde de görüldüğü üzere- muazzam bir "blokaj-dolgu" sisteminin tatbik edildiği müşahede edilmiştir. Yamaç, "2 kerpiç duvar arası mührle dolgu ve kerpiç kaplama" + "taş dolgu" şeklinde alternatif bir düzende ve bir plan dahilinde bu malzeme ile bloke edilerek doldurulmuştur. Aynı sistem, Tapınağın doğusunda yer alan ve 1968 sezonunda araştırılan sahada bütün detayları ile görülmektedir. Bu dolgu sistemi ile, "sedirli mekan"ın yer aldığı saha genişletilmiş ve aynı zamanda tapınak sahasının güney kesimi tektonik bakımlan da takviye edilmiştir. Blokaj sisteminin sınırı, plan bakımından bu mekanın güney konturunu teşkil etmektedir.

c) Kuzey koridorun güneyindeki 5 No'lu mekan: Tapınağın batı kompleksini meydana getiren ve "kuzey koridor"a açılan mekanlardan biridir. 1969 sezonunda meydana çıkarılan 4 No'lu mekanın batısında yer almaktadır. Kuzeydoğu köşesine yakın bir mesafede, 1.00 m. genişliğinde bir kapı geçidi ile "kuzey koridor"a açılmaktadır. Boyutları 8.55 m. (güney) x 4.10 m. (batı) olup, mevcut duvar yüksekliği 1.90 m. (kuzey-doğu köşesi) ile 0.70 m. (güney-batı) arasında değişmektedir. Diğer mekanlarda olduğu gibi duvar kalınlıkları farklıdır: kuzey = 1.60 m., güney= 1.40 m., doğu = 1.50 m. dir. Zemin sıkıştırılmış küçük mıcır-lardan müteşekkil olup, daha altta kaba taş blokaj yer almaktadır. Duvar tekniği, diğer mekanların bir devamı olduğundan aynı işçiliği gösterir. Zemin üzerinde yer yer kuvvetli yangın izlerine

rastlanmıştır. Bilhassa kuzey duvarı boyunca uzanan kesimde, yangının tesiri ile koyu kırmızı bir renk hasıl olmuştur. Kazı esnasında bulunan keramik parçalarının % 80'i, kaba hamurlu 2. sınıf "mutfak tipi" kaplara aittir. Küçük buluntu olarak, kemikten (boynuz) bir at koşumu aksamı dikkati çeker.

d) Tapınak "kuzey koridor" batı ucunun, Saray "güney koridoru" ile birleştiği saha: 1969 senesinde açılmaya başlanan ve üzeri açık bir "avlu" olduğu anlaşılan bu sahanın batı konturu da tesbit edilmiştir. Buna göre, kuzey-güney istikametinde uzanan avlu 4.50 m. (doğu-batı) genişliğindedir. Bu arada avlunun batı konturunu teşkil eden kerpiç duvar araştırılmış ve güney-batı köşesinden kuzeye doğru 4.40 m mesafede, 0.90 m. genişliğinde bir kapı geçidine tesadüf edilmiştir. Kapı geçidi, avlunun batısında ve avluya dik bir plan gösteren 8.80 m. (kuzey) x 4.50 m. (batı) boyutlarında büyük bir mekana açılmaktadır. Duvar kalınlıkları ortalama olarak 1.50 m. olup mevcut duvar yüksekliği ise 1.85 m. (kuzey-batı köşesi) ile 1.20 m. (kuzeydoğu) arasında değişmektedir. Duvarlar beyaz badanalıdır. Zemin, sıkıştırılmış kireç-harçdan müteşekkil olup, yer yer kalın bir kireç tabakası ile sıvanmıştır. Mekanın kuzey-batı köşesinde ve kuzey duvarı dibinde *in situ* olarak bulunan yassı sal taşları, zamanında tabanın taş döşeli olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca, mekanın içinde, kapı geçidine yakın bir mesafede, kerpiçten bir ocak ve bir *pithos* yer almaktadır. Ocak 1.20 m. x 1.35 m. ebadında olup, zeminin üzerine yapılmıştır, etrafı balçık ile sıvanlıdır. Doğu yüzüne iri bir yassı sal taşı yerleştirilmiştir. *Pithos* ise ocağın güneyinde yer alır. Zemin üzerinde, -ağız kısmı mekanın kuzey-batı köşesine dönük bir durumda- yatık vaziyette bulunmuştur. 1.50 m. yüksekliğinde ve 1.00 m. çapında, ince cidarlı orta boy bir *pit-hosdur*. Üzeri perdahlı olup, ağız kenarı çentiklerle bezenmiştir. Kazı esnasında, -0.25 m. -0.75 m. derinliklerde- tavanın

ahşap konstrüksiyonunun izleri, dalgalı bir hat şeklinde takip edilebilmiştir. Tavanın çökmesi neticesinde zikredilen *pithos* parçalanmıştır. Mekanın içinde çok az keramik bulunmuştur. Bunlar daha ziyade ocağın çevresinde ele geçirilmişlerdir. Kaba hamurlu, 2. sınıf mutfak kaplarına ait parçalardır. Küçük buluntu olarak, bronzdan mahmuzlu bir ok ucu (İskit tipi) dik-kati çeker. Ayrıca avlunun temizliği esnasında ele geçen, geometrik desenli kemik "amulet", kilden "bereket sembolü" ve bronz "cımbız" zikre değer buluntulardır. Yukarıda bahsettiğimiz mekanı, avluyu muhafaza eden ve kontrol altında tutan saray muhafızlarının kaldığı bir mahal olarak kabul edebiliriz.

Bu kesimde ayrıca bir mekan daha tesbit edilmiştir. Avluyla bir bağıntısı yoktur. Avlunun güney-batı köşesine bitişik olup, yukarıda zikredilen mekanın güneyinde yer almaktadır. 4.70 m. olan kuzey duvarını takiben doğu ve batı duvarlarının mevcut uzunlukları 5.60 m. ve 4.40 m. dir. Arazinin güneye doğru meyilli olması nedeniyle, güney duvarı ve buna bağlı köşeler yıkılarak kaybolmuştur. Duvarlar beyaz badanalıdır. Zemin, kalın bir tabaka halinde kireçle sıvanmıştır. Güney-batı köşesinde *pithos* parçalarına tesadüf edilmiştir. Sarayın, güneye açılan "güney magazinleri"nden biridir.

111. Saray:

a) Kuzey teras : Geçen sezonlarda doğu ve batı konturları tesbit edilmiş olan bu saha, tamamen açılarak temizlenmiştir. Saray "kuzey koridor"una paralel bir şekilde uzanan teras, takriben 38.00 m. (güney) x 6.00 m. lik (doğu) bir alanı kaplamaktadır. Bu sahaya ve Saray ek-senine paralel olarak doğu-batı istikame-tinde uzanan "kuzey-sur" trasesi, aynı zamanda terası kuzey yönde sınırlamakta ve müdafaa fonksiyonu yanında, -tek-tonik bakımdan da- teras dolgusunu destekliyen kuvvetli bir payanda duvarı vazifesini görmektedir. **Bu** duruma göre

terasın zemini, kuzey surun "seyirdim yolu" seviyesine tekabül etmektedir. Demek ki terasın kuzey surla sınırlanan kuzey konturunu, kerpiç beden üzerinde yükselen "dendane" ve "mazgallar" teşkil ediyor ve bu kesim, icabında müdafaa mahalli olarak da kullanılıyordu. Terasın zemini sıkıştırılmış mıcır ve kireç-harçdan müteşekkildir. Ayrıca, Sarayın kuzey duvarı dibinde, zemin üzerinde insitu olarak bulunan yassı sal taşları, zamanında terasın taş döşeli olduğunu açıkça göstermektedir. • Kuzey koridordan terasa açılan 1-4 No, lu kapı geçitlerinin "çift kapılı" oldukları anlaşılmıştır. Bilhassa 2 No, lu kapı geçidinin, anakayaya oyulan mil yatağı ve ağır kapı kanadının -açılıp kapanmak-tan mütevellit- düzleştirilmiş kaya üzerinde yaptığı derin iz dikkat çekicidir. Şiddetli kuzey rüzgarlarından korunmak üzere, "çift kapılı" bir giriş-çıkış sisteminin tatbik edilmiş olması enteresandır. Kazı esnasında, kuzey koridorun altından geçen ve kuzeye doğru dönüş yaparak teras dolgusu içine giren kanal sistemi araştırılmıştır. Kanal, iri blok taşlardan müteşekkil olup, üzeri yassı kapak taşları ile kapatılmıştır. Mutfak ile bağıntılı olan bu kanalın aynı zamanda Sarayın damında ve terasta toplanan yağmur sularını sur dışına akıtmış olması çok muhtemeldir. Zira, aynı zamanda kuzey surun altında, anakayaya oyulmuş olan geniş kanal ağzı da bulunmuştur. Terası örten yangın ve yıkıntı tabakası temizlenirken, 1 No, lu kapı geçidinin 2.50 m. kadar kuzeyinde, takriben 2.50 m. x 2.00 m. lik bir alanı kaplıyan bir "tandır kompleksi"ne tesadüf edilmiştir. Ortalama olarak 0.25 m. yüksekliğinde, kömür ve külden müteşekkil bir yangın tabakası üzerinde yer alan bu tandır kompleksi ikinci iskana aittir. Yani kalenin tahribinden hemen sonra, istilacılar veya kaleye sığınan yerli halk tarafından yapılmıştır. Büyük bir *pithos'un* kırık ağız ve boyun kısmı tandır vazifesini görmektedir. Tabanına keramik parçaları döşenmiştir. Ayrıca tandır alanının etrafı da yassı sal taşları

ve yayvan keramik parçaları ile döşelidir. Tandırın hemen yanında, bir kanal sistemine ait olduğu anlaşılan delikli bir taş bulunmuştur. Bu arada tandır çevresinde bazı at kemikleri ve büyük baş hayvanlara ait kemikler ele geçirilmiştir. Bu tandırın 2.70 m. kuzey-batısında, yine aynı tarzda ikinci bir tandır yer almaktadır, zemine gömülüdür. Tandırların çevresinde çeşitli kalitede keramik kaplar ve parçalar bulunmuştur (ayaklı meyvalık, köşeli tabak, çömlek, küpçük vs.). Küçük buluntu olarak, ele geçirilen bir baskı mührü dikkati çeker. Urartu mühürcülük sanatının ünik bir eseridir. Üzerinde, adorasyon durumunda kanatlı bir "jeni", aslanlar ve kanatlı "ejderler" gibi mitolojik tasvirler yer almaktadır. Ayrıca bronz zırh pulları ve kemikten at koşumu aksamı gibi buluntular zikre değer parçalardır.

b) Saray mutfak döküntüsü: Geçen sene kazılan yerden itibaren, kuzey yamacın aşağısına doğru araştırmalara devam olunmuştur. Ele geçirilen küçük buluntuları şu şekilde özetleyebiliriz; keramikler, çeşitli kalite ve formda kaplar ve parçalardır (1. sınıf tipik Urartu kırmızısı renginde, perdahlı kap parçaları: 'yonca ağızlı testi boyunları ve kulpaları, yayvan tabaklar vs., "mutfak tipi" 2. sınıf kaba hamurhı kaplar: çömlekler, peynir kapları vs.). Ezgi ve bilek taşları, akik boncuklar, kemik ağırşak ve demir mızrak uçları (söğüt yaprağı) gibi buluntular yanında, çok miktarda çeşitli hayvanlara ait kemikler bulunmuştur.

c) Kuzey surlar (doğu kesim): "Kral Burcu" ile irtibatlı "doğu kulesi"nden itibaren, batıya doğru uzanan sur trasesi takip edilmiş ve takriben 48.50 m. lik büyük bir kısım tamamen meydana çıkarılmıştır. Yukarıda da zikredildiği üzere bu kesim surlar, Sarayı kuzey yönde çevrelemekte ve aynı zamanda "kuzey teras" ve "saray kuzey magazinleri"nin yer aldığı sahayı destekliyen bir istinat duvarı ve payanda vazifesini görmektedir. "Doğu kulesi"ni takiben 5 bastion ve 4 kurtin kesimi tamamen açılmıştır. Sur bedeninin

den 1.00 m. lik bir çıkıntı ile tebarüz eden bastionların genişlikleri 3.75 m. ile 3.50 m. arasında değişmektedir. Kurtin kesimleri ise 6.65 m. ile 5.75 m. arasındadır. Mevcut taş beden yüksekliği, -anakayaya oyulan temel yuvalarından itibaren- 3.50 m. yi 1Sulmakta ve bu yükseklik bazı kesimlerde 2.50 m. ye kadar düşmektedir. Buna paralel olarak, -anakayanın tabii iniş çıkışları ile bağıntılı bir şekilde- 3,4 veya 5 taş sırası görülür. "Doğu kulesi"nden itibaren, 4 No'lu kurtin kesiminde, taş beden üzerinde yer alan loyferler ve "kerpiç beden" *in situ* olarak ele geçirilmiştir. Kerpiç bedeninin yüksekliği 1.50 m. yi aşmaktadır. Bu kesim, Urartu tahkimat mimarisinin çok ince detaylarını göstermesi ve kerpiç beden hakkında bir fikir vermesi yönünden çok önemlidir. Sözü geçen kurtin kesiminin ön tarafında, sur bedeninin eteklerinden itibaren ince bir kül tabakasına tesadüf edilmiştir. Bu tabaka, kurtinin IV No'lu bastion ile birleştiği köşede, zemin üzerinde bulunan tandıra ait olabilir. Yukarıda bahsettiğimiz kanalin çıkış noktası da 2 No'lu kurtinin eteklerinde yer almaktadır. Kanalin ağızı (U) şeklinde anakayaya oyulmuş olup, üzerini surun blok taşı sınırlamaktadır. Bu saha küçük buluntu bakımından da çok verimli olmuştur. Ele geçirilen iki baskı mührü ve bir amulet-mühür dikkat çekicidir. Bunlar, 1. sınıf bir işçilik gösteren, ünik Urartu mühürleridir. Baskı mühürleri, "dağ keçisi" ve "yırtıcı kuş" tasvirlerini ihtiva etmektedir. Amulet-mühürün ise bir yüzünde Urartu çivi yazılı bir "ideogram" diğer yüzünde ise bir "hilal" motifi yer almaktadır. Ayrıca bronz ve demir ok uçları (üç omuzlu ve yassı defne yaprağı), tipik bir bronz fibula (alınlık üzeri kabartma motifli) zikre değer küçük buluntulardır. Bu arada, atılan toprak arasında yer yer küçük fresko parçacıklarına rastlanmıştır.

Ç e r m i k S o n d a j ı : Adı geçen saha, Çavuştepe köyü yol kavşağından takriben 500.00 m. batıda, yeni açılan

Van-Hakkari karayolu üzerinde ve yolun

15.00 m. kuzeyinde yer almaktadır. Karayollarının yol açını çalışmaları esnasında kısmen ortaya çıkan ve tahrib gören bu sahada, Çavuştepe Urartu kalesi ile çağdaş olduğu anlaşılan büyük bir yapı kompleksi bulunmaktadır***. Urartu sivil mimarisine büyük ölçüde katkıda bulunacak olan bu yapı kompleksi plan bakımından dikkat çekicidir. Binanın ana aksı kuzey-güney istikametindedir. Cep-hesi doğu yönde olup, Çavuştepe kalesinin batı ve kuzeybatı kesimini tamamiyle görmektedir. Binanın ancak taş temel kısmı ayakta kalmıştır, kerpiç kesimlere ait hiç bir iz yoktur. Ortalama boyutları 35.00

m. x 16.00 m. olan yapı kompleksi, temel planından anlaşıldığı üzere, dış konturları itibariyle "rizalitli" bir görünüm arzeder. Fasad, ortalama olarak

4.40 m. lik aralıklarla, dışa 0.40 m. taşkın,

1.60 m. genişliğinde 5 rizalit ile, tektonik bakımdan takviye edilmiş ve aynı zamanda dış mimari bu hareketli konturlarla renklendirilmiştir. İç plan bakımından, birbirleri ile irtibatlı muhtelif mekanlara bölünmüştür. Binayı çevreleyen ana temelin ortalama genişliği 1.10 m. dir, gayet iri blok taşlardan örülmüş olup, adeta bir tahkimat görünümü arzeder. Zemin bazı kesimlerde yassı sal taşlarından müteşekkildir. İç mimariye ait, tavanı destekliyen ahşap direklerin kaideleri oldukları anlaşılan taş kaideler bulunmuştur. Mekanların muhtelif işler için kul-

---

*** Karayollarının çalışmaları esnasında tesadüfen ortaya çıkan bu mahalli bize ve ilgili makamlara duyurarak, tahribata mani olan Çavuştepe kalesi harabe bekçisi Mehmet Kuşman'a, müze memuru Muhittin Toprak'a ve bu konuda yardımcı olan Karayolları şantiye şefliğine ve diğer ilgililere teşekkür ederiz.

lanıldığıını, içinden çıkan buluntular göstermiştir. Mesela, yere gömülü *pithos* kaideleri "erzak deposu"nu belirlemekte, çeşitli ocaklar ise "mut- fak" ve "oturma odaları" na işaret etmektedir. Bu mekanlarda çeşitli cins ve kalitede keramik parçaları ele geçirilmiştir. Daha ziyade 2. sınıf kalitede "mut- fak tipi" parçalardır, 1. sınıf tipik Urartu kırmızısı renginde perdahlı parçalar ise çok azdır. Ayrıca, ezgi ve bilek taşları bunlarla beraber bulunmuş olan tipik buluntulardır. Dikkati çeken bir nokta da binanın orta kesiminde, etrafı gayri muntazam taşlarla çevrili bir vaziyette, taş döşeme üzerinde bir insan iskeletine rastlanmış olmasıdır. Kafatası bulunmamıştır. Bacak ve leğen kemikleri, kaburga ve omurgaya ait parçalar ve kol kemikleri birbirlerinden uzak, dağınık bir şekilde ele geçirilmişlerdir. İskeletin bu durumu, iskan içi muntazam bir gömüden ziyade, muhtemelen bir öldürme hadisesine işaret etmektedir. Enteresan bir husus da, bu kesimde demirden iri bir mızrak ucunun bulunmuş olmasıdır (sap delikli-yassı söğüt yaprağı). Gelecek sezon burası tamamen açılarak, bu sene yapılan kısmi plan bütün detayları ile tamamlanmış olacaktır. Ayrıca bu binanın, 20.00 m. kadar kuzeyindeki, halen mevcut olan tabii bir su kaynağı ile bağıntılı olduğu meydana çıkarılmıştır. Kaynakta yapılan sondaj neticesinde,

2.00 m. derinlikte en dipte, tipik Urartu keramik parçaları ele geçirilmiştir. Daha üstte ise Orta çağa ve yakın zamana ait kap parçaları mevcuttur. Bilhassa "adak kandilleri" dikkat çekicidir. Zira kaynağın hemen yakınında, köylülerce "yatır" olarak vasıflandırılan bir mezar mevcuttur ve halen bir ziyaretgah ve adak yeri niteliğini taşımaktadır.